

سه سند تاریخی و جغرافیایی دوران صفوی

مجموعه‌ای از منشآت و نامه‌های دیوانی و درباری صفوی و تیموری‌هند که در دست شادروان استاد سعید نفیسی بوده است به کتابخانه مرکزی دانشگاه رسید (ش ۵۶۴۵). این مجموعه از سده یازدهم است و تاریخ‌های ۱۰۷۴ و ۱۰۸۲ و ۱۰۸۳ دارد و گویا در همین سالها گردآوری شده است. در نامه‌های آن تاریخ ۹۸۸ تا ۱۰۵۱ دیده می‌شود.

در آن نامه‌ایست از شاه تهماسب به سلطان سلیمان قانونی گویا مورخ ۹۵۸ (اگر چه در نسخه تاریخ ۹۸۸ آمده است) که نسخه دیگری از آن در منشآت ش ۱۲۹۰۱ مجلس (فیلم ش ۲۲۲۹ دانشگاه) هست و آن ۲۲ سطری در آغاز افزوده دارد که در نسخه دانشگاه نیست و چهار سطر آخر را که تاریخ باشد ندارد.

استادان دانشمند آقایان جلال‌الدین همایی و نصرالله فلسفی در این نسخه درباره این نامه یادداشتی نوشته‌اند و سخن بر سر این بود که این نامه از شاه عباس است یا شاه تهماسب. با دیدن نسخه مجلس برایم روشن شد که نویسنده نامه شاه تهماسب است نه شاه عباس چه در عنوان نسخه مجلس آمده است: «کتاب عتاب‌آمیز اعلی حضرت شاه جم جاه جنت مکان علین آشیان به جانب پادشاه روم».

باری در این مجموعه نامه ایست درباره حاجی یعقوب بیگ و خلیفه یعقوب خلیفه اوچ کلیسا و تاریخ سالانه‌ای از حوادث دوران صفوی و سفرنامه ماندنی درباره منازل کاشان تا خراسان که اینک آن‌ها را در اینجا می‌بینیم:

۱ - نامه تاریخی

رقیمه معطر به وداد و وثیقه منبئی و مشعر بر طریقه مرضیه اتحاد که رقم زده کک عطارد سلك منشیان بلاغت و فصاحت توامان بندگان سموالقدر و امکان ایالت و شوکت و اقبال پناه عظمت و حشمت و اجلال دستگام نصف و معدلت و ابهت انتباه بسالت و شهامت و مکرمت اکتناه خلت و موافقت اطوار موافقت و ملاطفت و موافقت شعار برو احسان و امتنان مدار گردون وقار خورشید اشتها عالی جاهی عظیم‌القدر و الشانی منبع‌الجود و المعدله و الاحسانی رفیع‌المرتبه و المنزله و المکانی منظور توجهات خاقانی ضاعف‌الله تعالی قدره‌المالی گردیده بود، در اشرف اوقات به مطالعه آن مشرف گشته، نهایت ابتهاج و مسرت روی داد. اشعاری که در باب سفارش وصول مطالبات رفت و معالی پناه حاجی یعقوب بیگ شده بود کس تعیین نمود که مطالبات او را موافق شرع انور و حساب به وصول رساند نهایت قبل از ورود محب، عمده‌المسیحی خلیفه یعقوب خلیفه اوچ کلیسا در باب مال‌کانه قریه اوشکان که مال آن تیول و همه ساله رفت پناه مشارالیه مقرر بوده به مرحوم نظر بیگ که به نیابت به قلم‌مبار که آمده بود گفتگو مینماید که حسب‌الشرع بهره‌زراعت محل مزبور مال او و کسان رفت و معالی پناه مومی الیه متصرف شده‌اند. بعد از گفتگو و تشخیص و حضور زادگان بهره‌زراعت را خلیفه مزبور از کسان مشارالیه باز یافت نموده و ملازم مشارالیه طلب مینمود. و خلیفه مزبور به الکاه

روم رفته حاضر نبود و از اهالی شرع انور و جمعی تحقیق شد که ملکیت بخلیفه مذکور نسبت دارد و وکیل او مختار مطلق العنان در تشخیص مقدمه مزبوره نیست و ملازم مشارالیه نیز سندی که در باب تصرف بهره یا اینکه مهم‌سازی خلیفه شده باشد ظاهر نساخت. لهذا تشخیص این معنی موقوف به حضور خلیفه مزبور گردید که بعد از ورود کس مشارالیه با اسناد و نوشتجاتی که او را موجب سازد حاضر شود که فحص گردد. مطالب و کلاه سرکار عالی را از خود دانسته در انجام آن اهمال نشده و نمی‌شود که ایام عمر و دولت و کامرانی‌الی‌یوم القیام مخلد و مستدام و پاینده و بردوام باد (ش ۸۷ ک ۹۰ د)

۲ - سند تاریخی در باره حوادث سالانه

۱ - ولادت شاه اسمعیل روز سه شنبه ۲۵ شهر رجب ۸۹۲

۲ - شهادت سلطان حیدر در جنگ به سران ۸۹۳

۳ - توجه شاه اسمعیل در دوازده سالگی از گیلان و قشلاق نمودن

در استرآباد ۹۰۵

۴ - جلوس شاه اسماعیل در روز دوشنبه ۱۰ شهر محرم ۹۰۶

۵ - که در همین سال متوجه فتح شیر و آن شده شیر و آن شاه به قتل

رسید [۹۰۶]

۶ - محاربه شاه مزبور با امرای بایندری در سردر و فتح نمودن

و فراری شدن الوند و نزول در تبریز ۹۰۷

۷ - و توجه پادشاه مذکور اذدار السلطنه تبریز به تسخیر عراق ۹۰۸

۸ - و توجه به شیراز و بعد از مراجعت قشلاق در قم نمودن ۹۰۹

۹ - و توجه بعزم قشلاق دارالسلطنه اصفهان و مراجعت نمودن و رسید

خبر عسبان رئیس محمد گرهی در یزد و متوجه یزد شدن و بعد از

گرفتن رئیس مزبور به قصد تاخت به طبس رفتن و به اصفهان مراجعت

فرمودن ۹۱۰

۱۰ - و توجه به خراسان و قتل شاهی بیک خان اوزبک ۹۱۶

- ۱۱ - ولادت [شاه طهماسب] روز چهارشنبه ۲۹ شهر ذی‌الحجه ۹۱۹
- ۱۲ - وفات شاه اسمعیل روز شنبه ۱۹ شهر رجب ۹۳۰
- ۱۳ - جنگ شاملو و تكلو و كشته شدن جوهر سلطان ۹۳۷
- ۱۴ - محاصره عبید خان بهرام میرزا را در هرات و آمدن شاه جنت مکان به اعانت او و فرار عبید خان ۹۴۲
- ۱۵ - و نزول خون‌دگار روم در سلطانیه و توجه شاه جنت مکان به آذربایجان و رفتن خون‌دگار از راه بغداد ۹۴۲
- ۱۶ - فوت کارکیا سلطان حسن پدرخان احمد و دادن حکومت گیلان به بهرام میرزا و شکست میرزا در گیلان و توجه شاه جنت مکان به هرات و فرار عبید خان و رفتن شاه جنت مکان به قندهار ۹۴۳
- ۱۷ - و توجه القاسم میرزا به جانب شیروان و جنگ دین محمد خان با امیر عبد خان ۹۴۵
- ۱۸ - فوت عبید خان و عیان امیره قباد حاکم استرآباد با بایندر خان ۹۴۶
- ۱۹ - توجه شاه جنت مکان به گرجستان ۹۴۷
- ۲۰ - رفتن خلفا سلطان به رستمدار و کشته شدن ۹۴۸
- ۲۱ - توجه شاه جنت مکان به دستفول ۹۴۹
- ۲۲ - جنگ همایون با شیرخان و شکست خوردن و پناه آوردن به شاه جنت مکانی ۹۵۱
- ۲۳ - طاعون تبریز و فوت منتشا سلطان و خبر عیان القاسم میرزا [۲] ۹۵۰
- ۲۴ - و رفتن شاه جنت مکانی به اوجان و آمدن نادر پسر القاسم میرزا و التماس قورچی باشی و سایر امراء گناه او را ۹۵۳
- ۲۵ - خبر توجه القاسم میرزا با سلطان سلیمان به جانب تبریز ۹۵۴
- ۲۶ - و مراجعت نمودن از راه وان و گرفتن وان ۹۵۵

- ۲۷ - رفتن عبدالله خان به حکومت شیروان و بردن القاسب میرزا به قلعه قهقهه ۹۵۶
- ۲۸ - فوت القاسب میرزا ۹۵۷
- ۲۹ - شکست خوردن اسکندر پاشا از اسمعیل میرزا و حکومت ارس خان در شیروان ۹۵۹
- ۳۰ - آمدن خوندگار روم به نخجوان و بعد از دوازده روز مراجعت نمودن ۹۶۱
- ۳۱ - جنگ عبدالله خان در شیروان کهنه و فتح نمودن ۹۶۲
- ۳۲ - حکومت اسمعیل میرزا در هرات و سلطان ابراهیم میرزا و توبه نمودن در مشهد مقدس ۹۶۳
- ۳۳ - بردن اسمعیل میرزا به قلعه و فرستادن سلطان محمد میرزا به هرات ۹۶۴
- ۳۴ - محاربه امراء با علی سلطان اوزبک و شکست خوردن او ۹۶۵
- ۳۵ - آمدن عیسی خان پسر الوند خان گرجی تاریخ عیسی خان و الوند خان مسلمان شد از صدق و آمدن سلطان بایزید ۹۶۷
- ۳۶ - فوت سلطانم و اسلام داود خان پسر ثورصاب خان گرجی و حکومت تفلیس به مشارالیه دادن ۹۶۹
- ۳۷ - آمدن عبدالله خان اوزبک به محاصره سلطان محمد میرزا در تربت ۹۷۴
- ۳۸ - آمدن همایون خان بالشکر بی کران بر سر برادر خود داود خان و کشته شدن ابراهیم خلیفه و فرستادن خان احمد به قلعه قهقهه ۹۷۵
- ۳۹ - رفتن معصوم صفوی به مکه و کشته شدن او و گرفتاری همایون خان ۹۷۶
- ۴۰ - عیان اچامره به تبریز ۹۸۱
- ۴۱ - فوت شاه چنت مکانی روز سه شنبه پانزدهم شهر صفر ۹۸۴

- ۴۲ - تاریخ که به جهت ولادت پادشاه گیتی ستانی شاه عباس گفته شده «پادشاه هفت اقلیم، یافته‌اند که ۹۷۸ باشد
- ۴۳ - فوت اسمعیل میرزا شب يك شنبه سیزدهم شهر رمضان ۹۸۵
- ۴۴ - شهادت فخر النساء بیگم ۹۸۷
- ۴۵ - شهادت حمزه میرزا روز پنجشنبه ۲۸ ذی حجه الحرام ۹۹۴
- ۴۶ - جلوس میمنت مانوس [شاه عباس] در نیشابور ۹۸۹
- ۴۷ - توجه شاه عالم پناه به خراسان در دفعه اول و قتل مرشد قلی خان در شاهرود ۹۹۶
- ۴۸ - عارضه شاه عالم پناه در طهران روز یکشنبه بیست و دوم شهر شوال ۹۹۷
- ۴۹ - توجه شاه عالم پناه به [خراسان] دفعه ثانی روز جمعه دهم شهر صفر ۹۹۸
- ۵۰ - توجه به شیراز و نزول در آن شهر روز جمعه بیست و چهارم شهر رمضان ۹۹۸
- ۵۱ - توجه از شیراز به یزد ۹۹۹
- ۵۲ - توجه به گیلان و فتح آن ششم شهر رجب المرجب ۱۰۰۰ هجریه
- ۵۳ - توجه به لرستان روز پنج شنبه بیست و سیم شهر شوال ۱۰۰۲
- ۵۴ - توجه به خراسان دفعه سیم روز پنج شنبه هفدهم شهر ذی - حجه ۱۰۰۲
- ۵۵ - جنگ حیدری و نعمت‌اللهی در قزوین ۱۰۰۳
- ۵۶ - قتل عام سرور روز جمعه دهم شهر محرم ۱۰۰۴
- ۵۷ - فوت عبدالله اوزبک ۱۰۰۵
- ۵۸ - توجه به لرستان و قتل شاه ویردی‌لر ۱۰۰۶
- ۵۹ - قتل عبدالؤمن خان اوزبک و فتح مشهد مقدس در همین تاریخ [۱۰۰۶] روی داده .
- ۶۰ - قتل تیلیم خان اوزبک ۱۰۰۷

- ۶۱ - و همین سال (۱۰۰۷) بنای قلعه مبارکه و توجه به بیابان اصفهان
وقوع یافت
- ۶۲ - توجه به خراسان دفعه پنجم ۱۰۰۸
- ۶۳ - فتح لار و بحرین و توجه نواب همایون پیاده به مشهد
مقدس ۱۰۱۰
- ۶۴ - و مراجعت از سفر بلخ و بنای بازار نقش جهان اصفهان ۱۰۱۱
- ۶۵ - توجه از اصفهان به عزم تسخیر آذربایجان و جنگ علی
پاشا و محاصره ایروان ۱۰۱۲
- ۶۶ - تعیین امیرگونه خان به حکومت ایروان ۱۰۱۳
- ۶۷ - جنگ جقال اوغلی و محاصره قلعه گنجه ۱۰۱۴
- ۶۸ - محاصره قلعه شماخی و توجه از آن جا به زیارت مشهد
مقدس ۱۰۱۶
- ۶۹ - وزارت طالب خان و آمدن مراد پاشا به دارالسلطنه تبریز
۱۰۱۹
- ۷۰ - آمدن ولی محمد خان به دارالسلطنه اصفهان و رفتن قاضی
خان به روم ۱۰۲۰
- ۷۱ - آمدن محمد پاشا و جماعت جلالی از روم به خدمت آن
پادشاه ۱۰۲۰
- ۷۲ - محاصره قلعه دمدم ۱۰۲۰
- ۷۳ - [توجه به] تشلاق قراباغ ۱۰۲۰
- ۷۴ - توجه از قراباغ به مراغه و قتل قبادخان مگری و فتح قلعه
دمدم ۱۰۲۰
- ۷۵ - بنای عباس آباد به جهت تبریزیان در اصفهان ۱۰۲۱
- ۷۶ - بنای فرح آباد ۱۰۲۱
- ۷۷ - گرفتن الله قلی خان قوزچی باشی و قورچی باشی نمودن
عیسی خان ۱۰۲۲
- ۷۸ - توجه از اصفهان به جانب گرجستان ۱۰۲۳

- ۷۹ - رفتن علی قلیخان به جانب آذربایجان و گرجستان ۱۰۲۴
- ۸۰ - رسیدن خبر شکست علی قلیخان و توجه نواب گیتیستان از جانب مازندران به جانب گرجستان ۱۰۲۴
- ۸۱ - آمدن محمد پاشا وزیر اعظم به ایروان و محاصره نمودن قلعه ایروان را ۱۰۲۵
- ۸۲ - رفتن قرچقای خان با عساکر منصوره به تاخت ارض روم ۱۰۲۶
- ۸۳ - روانه شدن نواب گیتیستانی از فرح آباد به سفر آذربایجان تا به اردبیل رفتن ۱۰۲۷
- ۸۴ - رسیدن یادگار علی سلطان از هند و بیرون آمدن قاسم بیک از روم ۱۰۲۷
- ۸۵ - محاربه قرچقای خان در حوالی سراب / آذربایجان با خان تاتار و حسن پاشا سردار ایشان ۱۰۲۷
- ۸۶ - رسیدن خان عالم ایلچی هند به خدمت در قزوین ۱۰۲۷
- ۸۷ - ظاهر شدن ذوذآبه ۱۰۲۷
- ۸۸ - توجه به مازندران و قشلاق در آن جا ۱۰۲۷
- ۸۹ - داخل شدن نواب گیتیستان به اصفهان و رفتن به بیلاقات و سرآب گرن ۱۰۲۸
- ۹۰ - ایالت قلمرو علی شکر به صفی قلیخان شفقت فرمودن ۱۰۲۹
- ۹۱ - داخل شدن نواب از اصفهان به بلده اشرف مازندران ۱۰۲۹
- ۹۲ - نزول نواب همایون به استرآباد از راه علی بلاغی ۱۰۲۹
- ۹۳ - رسیدن حبش خان ایلچی نظام شاه در اشرف به خدمت نواب همایون ۱۰۳۰
- ۹۴ - فوت شیخ بهاء الدین محمد علیه الرحمه دوازدهم شهر شوال ۱۰۳۰
- ۹۵ - آمدن قابیده میرزا ایلچی اوزبک ۴ شهر ذی حجه ۱۰۳۰
- ۹۶ - ابتدای غارنه نواب همایون در اصفهان یازدهم شهر ذی حجه

- و کشته شدن سلطان عثمان خوندگار هشتم رجب ۱۰۳۰
- ۹۷ - توجه نواب همایون به قندهار سیوم شهر ربیع‌الثانی ۱۰۳۱
- ۹۸ - نزول به قندهار و محاصره نمودن ۷ شهر رجب فتح قلعه مذکوره
۱۱ شهر شعبان ۱۰۳۱
- ۹۹ - خروج از قندهار به عزم هرات ۲۶ شهر شعبان المعظم ۱۰۳۱
- ۱۰۰ - آمدن ابراهیم خواجه ایلچی بلخ ۱۴ شهر ذی حجه
سنه ۱۰۳۱
- ۱۰۱ - دخول نواب گیتی ستان به بلده طیبیه اشرف بعد از مراجعت
قندهار ۱۹ شهر صفر ۱۰۳۲
- ۱۰۲ - آمدن زینل بیک نوسمال باشی از هندوستان ۸ شهر
شعبان ۱۰۳۲
- ۱۰۳ - خروج نواب از بلده اشرف و توجه بیلاق کجو ۲۶ شهر
شعبان سنه ۱۰۳۲
- ۱۰۴ - فوت مرحومه جان آغا خانم ۲۵ شهر رمضان سنه ۱۰۳۲
- ۱۰۵ - دخول نواب به اصفهان بعد از مراجعت از بیلاق کجو ذی -
قعدة سنه ۱۰۳۲
- ۱۰۶ - توجه نواب بعد از اصفهان به عزم تسخیر قلعه بغداد ۲۶
شهر ذی حجه سنه ۱۰۳۲
- ۱۰۷ - نزول اجلال در کنار شط بغداد در حوالی حنیفه ۲۷ شهر
صفر ۱۰۳۳
- ۱۰۸ - فتح قلعه بغداد صبح یکشنبه ۳ شهر ربیع‌الاول ۱۰۳۳
- ۱۰۹ - دخول نواب همایون به نجف اشرف مرتبه اول ۱۳ شهر جمادی -
الاول ۱۰۳۳
- ۱۱۰ - دخول نواب اعلی به کربلای معلی مرتبه اول ۲۸ شهر
جمادی‌الاول سنه ۱۰۳۳
- ۱۱۱ - دخول به اصفهان بعد از مراجعت بغداد ۱۷ شهر رمضان -
المبارک ۱۰۳۳

- ۱۱۲ - خروج از اصفهان به جانب مازندران سلخ مجرم سنه ۱۰۳۴
- ۱۱۳ - توجه اشرف از اشرف به عزم سلطانیه و سفر بغداد سلخ شهر شعبان سنه ۱۰۳۴
- ۱۱۴ - جنگ قورچی باشی با سوراو گر جی و شکست یافتن گر جیان ۲۵ شهر رمضان سنه ۱۰۳۵
- ۱۱۵ - محاربه عظیم میانه لشکر ظفر اثر با حافظ احمد پاشا و شکست خوردن او ۲۴ شهر شوال ۱۰۳۵
- ۱۱۶ - فوت جنت مکان علین آشیانی نواب گیتی ستانی شاه عباس الحسینی روز پنج شنبه ۲۳ (۱) شهر جمادی الاول ۱۰۳۸
- ۱۱۷ - و تاریخ جلوس شاه صفی روز دو شنبه ۴ شهر جمادی الثانی سنه ۱۰۳۸

۳ - سند جغرافیائی

تفصیل منازل خراسان

- که وزارت و مرحمت پناه نظاماً علیاً به عبارات مختلفه درحیز کتابت در آورده :
- ۱ - اول مشرق دار المؤمنین کاشان مطلع نیا گیتی فروز نزول همایون شد
- ۲ - اختر مسعود عزیمت اشرف سیار گشته ، پرتو سعادت بیرج کیوان مقام خیرالمقدمین قم انداخت
- ۳ - مشرق ساوه مغرب خورشید خسروی گشته افق راه سپاه گوه از پر کوکب موکب شاهی نور بیضا مییافت
- ۴ - قزوین و مقیمان آن بلده طیبه اقبال مثال خاک روضه جنت بمثال بارگاه گردون اشتباه را تیمم شاه اخلاص و اطاعت و معبد جاه عبودیت و ضراعت

- ۱ - مرگ شاه عباس در عالم آرای عباسی (ص ۱۰۷۷) و ذیل عالم آرای عباسی (ص ۶) در بامداد روز پنج شنبه ۲۴ ج ۱/۱۰۳۸ یاد شده است .

ساختند .

۵ - خاری (۱) محل توقف و لنگر سفاین دریا و نزول عز و جلال

گشت .

۶ - رعد نزول جنود نامعدود خروش ورود در فضای سزابستان سمنان

انداخت .

۷ - از هیوب صرصر نزول کیوان پوی تب لرزه هراس درخان مقیمان

بیبلاق افتاد .

۸ - مانند صحت در تن مغلول درموضع دامغان به دولت و اجلال

نزول نمود .

۹ - سبزو ار مهب نسیم نصرت شمیم نزول اردوی معلی گشت .

۱۰ - موضع مزینان مضرب اوتاد خیام عزت گردید .

۱۱ - اسفراین از نزول عساگر نصرت مآش رشک، روضه رضوان گشت

۱۲ - عقاب نهضت همایون بر هوای ملک جام بال اقبال گشوده ،

همای فرخنده فال اردوی کیهان پوی در فضا سپهر آن مملکت جناح الثفات

باز گشود .

۱۳ - سریر مملکت گرایلو مظهر انوار اقبال جهان تاب خسروی و

مظهر دریای کثیرالافضال کیخسروی گشت .

۱۴ - دوحه آمال سکنه طبس از فیض غموم نزول اجلال شاهنشاهی

برومند گشت .

۱۵ - همای همایون شاهنشاهی سایه عاطفت و جناح مکرمت را حافظ

و حارس اهل خراسان از تاب آفتاب حادثات گردانید و فراش انجمن نشاط

استقامت در پایگاه راحت و فراغت گسترانید .

۱۶ - روز جمعه ۱۴ جمادی الاول در رضحان صحت و سلامت غبار، توتیا

کردار آستان ملایک پاسبان امام منقرض الطاعة سلطان روضه رضا علیه -

التحیته والدعاء را کحل الجواهر دیده امیدوار ساخته طایر اخلاص و عبودیتش

دره‌های طواف آن مرقد منور در پرواز و همای صدق عقیدتش در اوج ادراک زیارت آن روضه مطهر در طیران و اهتزاز آمده مطلع آن مشهد اعلی‌رامهبط انوار ضراعت و مشرق خورشید طاعت ساخت (۱) .

۱۷ - ابر باران ریز نزول عساگر کوه شکوه صحرای مهینه را از طوفان لشکر نمونه بحر اخضر گردانید ،

۱۸ - دریای عساگر فیروزی مآثر از رودخانه بحس موج نهضت زده

تا حوض خانی رسید .

۱۹ - هژبر سپاه گردون اساس بیشه نحس را مسکن ساخت .

۲۰ - لب آمال مردم موضع میسر آباد از زلال کوثر مهال و رود

جنود ظفر ورود سیراب گشت .

۲۱ - خورشید جهان تاب شاهی پر انوار جلال بر ساخت فسادسکندگان

قلعه انداخت .

۲۲ - لوامع ماه مراتب بیضاء علم شاهی و شعله آفتاب جهانکشی

نصرت شیم شاهنشاهی از مطلع جلال طالع و لامع گشته روی زمین سر بسر

نور کرامت و پرتو سعادت گرفت .

۲۳ - ذرات وجود اهل مرو از سعادت مقدمش بر آفتابی علم شده و

ظلمت کده آن ولایت از اشعه جمال خورشید مثال ولعات کواکب بی نظیر و

الحال عساگر فرخنده فال به نورافشانی ضرب المثل گشته .

۲۴ - عرصه باغ زاغان جلوه گاه عندلیب توقف اردوی معلی گشته نغمه

هزار دستان مهابت نوای خوش اداء بشارت بگوش هوش امید و بیم اطراف ولایت

خراسان رسانید .

۲۵ - نهال سد ره مثال اجلال اردوی معلی از حوالی قلعه سایه اقبال

۱ - در عالم آرای عباسی (ص ۶۱۰) سفر پیاده شاه عباس را به مشهد

در سال ۱۵ جلوس او در ۲۸ روز (۱۰۰۹-۱۰) « ز اصفهان پیاده تا مشهد »

(۱۰۰۹) یاد کرده است ولی در همین منشآت سفر نخستین او در ۱۰۱۰ دانسته

شده است (ش ۶۳)

وظل ظلال بر چهارباغ ساییم بی انداخت .

۲۶ -- اوایل شهر شوال که انتهای ماه صیاء هلال وابتداء ظهور هلال عید اقبال بود براق برق آثار عزیمت همایون به جانب شاهرو استراباد گرم عنان گردید .

۲۷ - ۴ شهر ذی‌قعدة آفتاب بی‌زوالش به نورحضور افق‌اردوی همایون را منور گردانیده از طلوع کوکب سمود نزول همایون اردوی کیهان پوی سعادت اندوز گشت .

۲۸ -- باغبان دولت ارجمند نهال سعادت و اقبالش در چمن « ذلك فصل الله یؤتیه من یشاء » به دست خلود دوام نشانیده بساط نشاط مهد و اساس عیش و افتخار در باغ سعادت آیات مشید گردانید .
مرتبۀ دیگر که اردوی همایون به مشهد مقدس معلی ورود فرموده مرحمت و مغفرت پناه مومی الیه تفصیل منازل را به عبارات مختلفه درحیز تحریر در آورده :

- ۱ - اول کاشان مطلع آفتاب شکوه صاحب قران اعلی است.
- ۲ - الویة نصرت وظفر از معسکر سعادت اثر جلوه گر گشته به بلده طیبۀ قم نهضت فرمود. جلوه‌ای از رشحات سحاب و پرتو آفتاب نزول اردوی کیهان پوی طراوت بخش گلزار سپهر و رونق افزای بازار مهر گشت.
- ۳ -- قزوین را از فیضان بهار اقامت غیرت روضه جنت ساخت.
- ۴ - خازری مقر سعادت و مستقر عزت شد .
- ۵ - غنچه باغ گلزار سمنان از نسیم نزول اعلی شکفته و خندان شد.
- ۶ - بحار عساکر فیروزی آثار در دشت بحرین موج گردید .
- ۷ - کوه لشکر خورشید شکوه فتح وقاروسکون سنگین قلعه اسعاحی شد
- ۸ - تخت مسعود قرین اقبال بر یسار و دولت بر یمین تختگاه مملکت مرو از یمین قدوم بهجت لزوم صاحب اعلی بیاید .

۹ - باران رحمت از سحاب عنایت بر کشت زار امید رعایاء نیشابور باران شد و گلبن روضه اسلام از گلخن کشتی اهل آن ملک از اوج نشوونما

نمایان گشت .

- ۱۰ - سمند شیر شکار عزیمت همایون در میدان فتح و نصرت و مضمار دولت و اقبال جلوه گر گشته در بادیۀ سیر حشر آخرت اثر صحن صحرای ظفر را تاختن گاه توجه نموده به جانب آن مملکت خرامید .
- ۱۱ - صرصر نهضت لوای ظفر انتهای اردو خاک ناامیدی از غبار عزیمت (۱) همایون برفرق آمال صحرای فسا بیخت .
- ۱۲ - رشحات سحاب مکرمت نزول اردوی سعادت قرین باران رحمت برکشت زار فسا ریخت .
- ۱۳ - عقاب شیر پرواز مواکب اعلیٰ جناح عاطفت بر چهارده گسترانید .
- ۱۴ - باران ریز نزول عساکر کوه شکوه صحرای مهیند را از طوفان نمونه بحر اخضر گردانید .

۱ - اصل : عتا و عزیمت

ای جبرئیل

چون فرعون دعویٰ خدایی کرد ، جبرئیل به صورت بشر آمد و از وی پرسید :

- اگر خواجه‌ای غلام خود را بدرجۀ بلند برساند ، و او را جاه و مال دهد ، و او خواهد که بر خواجه مهتر گردد جزای او چیست ؟

فرعون گفت :

- جزای او آن است که او را در آب غرق کنند ! تا دیگران عبرت گیرند !

از حضرت عزت‌ندا رسید :

- ای جبرئیل ، این فتویٰ را یاد دار تا آن روز که او را به دریا کشیم .

(کشف الاسرار و عدة الابرار)